

IJHE: CİLT / VOLUME 9, SAYI / ISSUE 19, S / P. 367 – 385.

Sümer Dilinin Kökenleri Hakkında Bir Başka Öneri¹

İoannis KENANIDIS² & Evangelos C. PAPAITSOS³

(Çev. Serkan YÜKSEL)⁴

Öz. Sümer dili halen ilk yazılı dil olma prestijini korumaktadır. Bu makalede Sümercenin şimdiye kadar kabul edildiği gibi izole bir dil olmadığı, Bolgar kolunun bir r-Altay dili olarak sınıflandırılabilirliğini öne süren bazı dilbilimsel veriler ve örnekler sunulmaktadır. Böyle bir çıkarımda bulunmak için önerilen bir metodoloji de, otuz dokuz fonolojik kural şeklindeki uygulamasının sonuçlarıyla birlikte sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sümerce, Çuvaşça, Bulgarca, r-Altayca.

Yet Another Suggestion about the Origins of the Sumerian Language

Abs. Sumerian language still keeps the prestigious position of being the first ever written language. In this paper there are some presented linguistic data and examples, suggesting that the Sumerian is not a language isolate, as it is regarded so far, but that it may be classified as an r-Altai language of the Bolgar branch. A proposed methodology for deducing such an inference is also presented, along with the outcomes of its application in the form of thirty-nine phonological rules.

Keywords: Sumerian, Chuvash, Bolgar, r-Altai

1. Giriş

Çözülmemiş en az üç sembol dizisi, Sümer dilinin yazı sisteminden çok daha önceye dayansa da (bu sembollerin bilinmeyen dillerin harflerini mi yoksa dilsel olmayan doğadaki işaretleri mi temsil ettiği henüz bilinmiyor bkz. Ek 1) daha sonra gelen Sümerce hâlâ bilinen en eski yazı dilidir (bundan böyle Sümerce). Bununla birlikte Sümercenin yazılı en eski şekli M.Ö. 31-26. yüzyıllara kadar uzanan arkaik bir dildir. Ayrıca M.Ö. 35. yüzyıldan bu yana uzanan bir proto-okuryazarlık dönemi olduğu da tahmin edilmektedir. M.Ö. 20. yüzyıldan M.S. 1. yüzyıla kadar, post-Sümer dilinin yalnızca anadili olmayanlar (Asurlular ve Babilliler) tarafından bilimsel

¹ Bu makale *Yet Another Suggestion about the Origins of the Sumerian Language* isimli çalışmanın çevirisinden oluşmuştur. Makalenin orijinaline ulaşmak için:

<https://www.macrothink.org/journal/index.php/ijl/article/view/4107>

² Secondary Education Directorate of Kavala, Hellenic Ministry of Education Ethn, Yunanistan.

³ Dept. of Linguistics, National & Kapodistrian University of Athens Panepistimioupoli, Yunanistan.

⁴ Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Öğrencisi, el-mek: serkanyukseler@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4685-563X.

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 01-04-2023

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 29-04-2023

Çeviri / Translation

DOI: 10.59304/ijhe.1275427

amaçlarla (Rönesans Latincesine eşdeğer bir şekilde) klasik bir dil olarak kullanıldığından şüphelenilmektedir. Sümerlerle ilgili ayrıntılı bilgilere, özellikle internet üzerinden çeşitli kaynaklardan kolayca erişilebiliyor (bkz. Ek 2). Bu sebeple Sümerce hakkında bu kadar ayrıntılı bir açıklama gereksiz ve bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Yine Sümer grameri ve lehçeleri hakkında kısa bir özet vermek çalışmanın referansları bakımından faydalı olabilir.

2. Sümerler

Sümerce bölünmüş ve sondan eklemeli bir dildir. Emeğir (eril sosyolekt olarak da adlandırılmaktadır) ve Emesal (Emeğir'in dişil muadili) olarak iki lehçeden oluşmaktadır. İki sosyolektin en ayırt edici özelliği Emeğirde {ĝ}harfinin olduğu yerlerde, Emesalde bir {m} harfi bulunmasıdır. Söz dizimi oldukça basittir, sadece bir genel kurala sahiptir: Ana isimden önceki tamlayan ekinde zaman zaman ters bir eğilim gözlemlenmesine rağmen ana isim önce gelir. Sözcük sırası, neredeyse hiçbir istisna içermeyen standart Özne-Nesne-Fiil (ÖNF) kalıbına tam olarak uygundur. Bununla birlikte, bu çalışmanın en önemli kademesi fonolojidir.

Sümer fonolojisi şimdiye kadar Akad fonolojisi aracılığıyla yeniden inşa edilmiştir (Foxvog, 2012). Akad dili (bundan böyle Akadca) bir Sami dilidir ve bu yüzden Sümerceden kesinlikle farklıdır. Akad fonolojisi -özellikle de çivi yazısı- genellikle sesleri işlemede yanlış olduğundan, bugün bizim için pek net değildir. Bu nedenle ilgili zaman aralığı da dikkate alındığında aktarım hem yanlış hem de eksik olarak kabul edilmektedir. Günümüzün hâkim görüşüne göre, Sümerce şu sessiz harflerden oluşmaktadır:

$$\{b, d, g, p, t, k, m, n, \hat{g}, l, r, h, s, z, \check{s}, ()\}$$

({} oybirliğiyle kabul edilmemiş) (2.0.1)

Başka öneriler de sunulmuş ancak henüz geniş çapta yayınlanmamıştır (Kenanidis, 1992).

Genel olarak, kelime sonundaki ünsüzlerin telaffuz edilmediği kabul edilmektedir (son ek ünlüleri gelmediği sürece). Tüm diller (yani Sümerce ve Akadca) için tüm çivi yazılı metinlerdeki sesli harfler dört adet gibi görünmektedir:

$$\{a, e, i, u\} \quad (2.0.2)$$

Ancak Driver (1948/1976), hem Sümerce hem de Akadcada bir {o} (kısa ve uzun şekilde) olduğunu kesin olarak kaydetmiştir. Kabul gören en yaygın görüş, Sümercede altı sesli harfin olduğudur: Üçü açık {a, e, o} ve bunlara karşılık gelen üçü kapalı {ã, ê, u} (örneğin bkz. Ek 2: Kramer, 1963; URL10, t.y.). {e}/{i}'nin fonetik olarak {u}'ya dönüşmesini göz önünde tutarak

(örneğin bkz. Ek 2: Falkenstein, 1964), Kenanidis (1992) bu {u}'nun aslında {y} (ön yuvarlatılmış dar ünlü) ve {œ} (ön yuvarlak geniş ünlü) olduğu sonucuna varmıştır. Bu nedenle, burada gerçek sesli harflerin sekiz tane olduğu ileri sürülmektedir (ayrıca harf çevirisiyle ilgili bkz. 3 numaralı not):

- **Açık: {a , e , o , œ}** **(2.0.3).**
- **Kapalı: {ı , i , u , y}** **(2.0.4).**

Çivi yazısında gözlenen hece yapıları KV, VK, KVK ve V iken ünlü uyumunun bir göstergesi vardır. Sümer çivi yazı sistemi en az 80 heceden oluşur (Jagersma, 2010), bu da sesli harflerin dörtten fazla olması gerektiğini gösterir. En eski logografik envanter 939, arkaik envanter 870 ve Sargon öncesi envanter ise 468 sembol içermektedir (Ek 2: URL11, t.y.).

3. Kökenleri

Sümerceyi bilinen dil aileleri ile ilişkilendirmek için çok çaba sarf edilmiştir. Bu çabaların hiçbiri geniş kabul görmemiştir bu nedenle Sümerce hâlâ izole edilmiş bir dil olarak kabul edilmektedir. Sümer toprakları sondan eklemeli dillerin (Kafkasya ve Orta Asya) devasa "kaynak bölgesinden" 700 km (430 mil) uzakta olmasına rağmen Sümerce sondan eklemeli bir dildir. Bu bölge aynı zamanda, yalnızca tarihsel/arkeolojik kanıtların değil, aynı zamanda genetik kanıtların da gösterdiği gibi, geçmişteki kitlesel göçler için bir "kaynak" olmuştur (bkz. URL3, t.y.).

Sümer halkının ilk olarak Ubeyd döneminde (M.Ö. 5300) Mezopotamya'da yaşadığına inanılmaktadır. Ayrıca onların daha kuzeydeki Samarra uygarlığıyla (URL7, t.y.) -eserler, erken sulama teknikleri vb. istinaden- ortak özellikler gösterdiklerine inanılmaktadır. Bu nedenle, Sümerceyi kuzey dil aileleriyle ilişkilendirme girişimleri sadece sezgisel değil, bir o kadar da mantıklıydı.

Diğer önerilerin yanı sıra, ilgili yakınlıklar arasında Dené-Kafkas (Bengtson, 1997), Nostratik (Bomhard & Hopper, 1984), Tibeto-Burman (Braun, 2004) ve Ural (Parpola, 2007) dilleri bulunmaktadır. Elbette sakıncalı gerçekleri görmezden gelmenin ve/veya kanıt uydurmanın olağan olduğunun gözlemlendiği başka yerlerde (Farmer vd., 2004) olduğu gibi böyle bir konu da milliyetçi yaklaşıma yatkın olabilmektedir. Sümerceyi Türk dil ailesiyle ilişkilendirmeye

yönelik başka bir girişim hakkında (Amanjolov, 2003) kabul edilebilir olmasına rağmen çok erken bir uyarı yapılmıştır (URL2, 1911). Türkçe Vikipedi bugün hâlâ Sümercenin "Türkçe" olduğunu göstermek için kökeni pek bilinmeyen "kanıtlar" sunmaktadır (bkz. URL8, t.y.). Not: Bununla birlikte, yukarıda belirtilen girişimlerin her zaman z-Altay tipine ait mevcut Türk dilleriyle ilişkilendirildiğini unutulmamalıdır (bkz. Bölüm 4). Ayrıca, bu girişimler sonuç olarak bir çıkmaza sebep olmaktadır. Bu nedenle, başka bir girişimin kimseye zararı olmaz!.

Türkçe veya Oğur/Bulgarca (URL6, t.y.), Çuvaşça (URL5, t.y.) olarak adlandırılan ve o zamandan beri bu araştırmanın önemli bir odak noktası olan r-Altay tipine ait bir dil kalmıştır. Diğer bütün öneriler şimdiye kadar yaygın bir kabul görme konusunda az ya da çok başarısız olmuştur.

4. Diğer Bir Öneri

Türk dil ailesi z-Altayca olarak sınıflandırılabilir (örn. Clauson, 1972). Z-Altay tipinde -[z, ş] ile biten kelimeler r-Altay tipinde -[r, l] ile bitmektedir. Örneğin,

4.0.1: Ortak Türkçe {biz}, Çuvaşça {epir}

4.0.2: Ortak Türkçe {qiş} (kış), Çuvaşça {qhël}.

Aslında, ortak Türkçe konuşurları (özellikle Azerice, Kazakça, Türkçe, Özbekçe vb.), birbirleriyle iletişim kurabilmelerine rağmen konuşulan tek r-Altay dili olan (diğerleri ise Bulgar, Hazar, Avar ve muhtemelen Hun ve Tabgaç Türkçeleri) Çuvaşçayı anlamamaktadırlar. Son araştırmalara göre (URL1, t.y.), Proto-Bulgarca (r-Altay) Proto-Türkçeden (z-Altay) en azından M.Ö. 1000 gibi erken bir tarihte ayrılmıştır. Gerçekten de bu ayrım, ortak Türk dilleri arasında sergilenen ve yaklaşık %50'lik yakınlık ilişkisinin Çuvaşça ile karşılaştırıldığında %75'ten fazla olmasıyla kendini göstermektedir (URL1, t.y.). Ayrıca Macarca gibi Ural dillerine de bir etkisi vardır. Türkçe {deniz} ve Sümerce {engur} ile karşılaştırıldığında Macarcada deniz sözcüğü {denger}'dir.

Sonuç olarak, sunulan araştırmanın odak noktası, Sümerceyi r-Altay tipi dillerle, pratik olarak Çuvaşça ile ilişkilendirebilecek bir dizi fonolojik ve diğer gramer kurallarını (yasaları) keşfetmektir. Bu tür araştırmalar da belli bir metodoloji çerçevesinde yürütülmelidir.

5. Metodoloji

Ölü bir dilin gramer sisteminin yeniden inşasında evrensel olarak kabul edilmiş herhangi bir metodolojinin olmadığı kabul edilmektedir (Foxvog, 2012).

- Mevcut verileri toplanması ve analizi: Sümerlerin öncü bilginlerine yakın olan daha eski kaynaklar -o zamandan beri hiçbir şeyin eksik olmadığına dair güvence vermek için- son kaynaklar kadar değerlidir. Tamamlayıcı, dilbilimsel olmayan veriler de daha bütüncül bir yaklaşımla eşit derecede değerlidir.
- Önceki verilerin göz önünde bulundurularak üyelik için uygun olan bazı dillerin tespit edilmesi: Bu durumda, sınıflandırması bilinmeyen sondan eklemeli bir dil (Sümerce) vardır. Böylece, dilbilimsel ve coğrafi yakınlığa dayalı olarak, pilot diller (veya aileleri) ortak Türkçe ve Çuvaşça olacaktır. Amaç, Sümercenin eski bir r-Altay dili olarak olası sınıflandırmasını incelemektir.
- Pilot diller, senaryolama yoluyla empoze edilen Akad etkisinin fonolojik filtresini kaldırmaya yardımcı olacaktır (örneğin, bkz. 2.0.3-4).
- Zaman boşluğunun göz önünde bulundurularak köprü oluşturabilecek bir dizi kabul edilebilir kuralın formüle edilmesi: Köprüleme süreci kaçınılmaz olarak iki yönlüdür: Boş yuvaları doldurmak için eskiden ileriye ve modernden geriye doğru gitmek (örn. bkz. 6.0.5).

Bu metodolojinin sonucu, otuz dokuz kural (5.0.1 – 5.0.39) şeklinde sunulmuştur. Gösterim kuralları şunlardır:

{“ > ” : olur} , {“ | ” : veya} , {“ = ” :-dır/-dir} , {“ & ” : ve}'dir.

Aradaki birkaç bin yıllık dil evrimini göz önünde bulundurduğumuzda, bu kurallar görüldüğü kadar çok değildir. Bu kurallar önceki metodolojinin doğrulanabilirliğini kolaylaştırmak için aşağıda sunulmuştur:

5.0.1. Sümer çivi yazısında (genellikle) [ı = a]'dır.

5.0.2. [o | u > a | ı]: Çok sık olarak, Sümer çivi yazısındaki {a} daha eski bir {o}'dan gelmektedir. Buna göre, geç yazılardaki {ı} harfi genellikle {a}/{u}'dan kaynaklanmaktadır. Örneğin, Sümerce “ara₃” (sütün adı) aslen *”oro”ydu. (Yunanca {oppός} göz önüne alındığında Sümerceden alınmış olması muhtemeldir).

5.0.3. [a | ı > e | i]: Geç Sümerlerin {e}'si çok sıklıkla daha eski bir {a}'dan gelmektedir. Sırasıyla, {i}, bir {ı}'den türemiştir. {e} harfi hiçbir zaman bir {a} harfine dönüştürülmez. Öyleyse, bunun nedeni, {e}'lerinin Sümerceden daha kapalı olması

nedeniyle, Akadların {a}'ları için Sümerce {e}'yi almalarıdır. Sümerce {e} daha çok bir Akadca {ä} olurdu. Akadlar nadiren, {i} ile karıştırılmaması için Sümerce {e}'yi {a} olarak aktarmışlardır. Bu türden bir dönüşüm çok daha sonra, Ukraynaca-Yunanca ve Türkçe arasında da gözlemlenmiştir (Türkçe {tezek} > Ukr.-Yun. {tizak}), çünkü ortak Türkçe {e} Yunanca {e}'den daha açıktır.

- 5.0.4.** [e | i > œ | y]: Çivi yazısında çok sık olarak, daha eski bir {e} veya {i}'den kaynaklanan bir {u} görünür. Aslında, {i}'den gelen bir {y} ve {e}'den gelen bir {œ} olması gerekirdi. Bu, özellikle Emesal için önemli bir fonetik eğilimdir (tıpkı Emeğirdeki {ĝ}'nin Emesaldeki {m}'ye çevrilmesi gibi). Görünüşe göre tüm Proto-Altay dillerinde dışıl bir sosyolekt vardı (bu durum, dışıl sosyolektin bir süre baskın olduğu görünen Japonca'da {ĝ} yerine sık sık {o} ve {m} gelmesiyle açıklanabilir).
- 5.0.5.** [u = 1]: Özellikle Akad yazarları, Sümerce {1}'y1, esas olarak sızıcı veya sürtünmeli ses birimlerine yakın olduğunda yani çivi yazısında şuhur {şihır} olarak telaffuz edildiğinde, bir {u} olarak aktarmışlardır. Bu, {1} eksikliği olan dillerde yaygındır.
- 5.0.6.** Sesli-Sessiz: Birçok Sümer bilgini, {t}-{d}, {q}-{g}, {k}-{c} ve {p}-{b} arasındaki farkın sessiz ve sesli arasında bir ayrım olmadığından şüpheleniyordu fakat “basit” ve “vurgulu” ünsüzler arasında, vurgusuzlar nefessileştirilir. Böyle bir ayrım bugün ünsüzlerde mevcuttur, örn. Korece ve Çince. Sümercenin tüm ünsüzleri sessiz olarak kabul edilir.
- 5.0.7.** Artdamaksılar-Damaksılar: Dünyanın en eski dillerinin hepsinde olduğu gibi, en eski Sümercede de artdamaksı ve damaksı fonemler vardı. Görünüşe göre bu fonemlerin düzgün kullanımlarını ayırt etmek için Latin alfabesinin kullanımında bazı karışıklıklar var. Latince ve daha önce Yunanca ve Fenike harflerinin tarihini takiben, bu makaledeki kullanım şu şekildedir:
- i. {k} = damak sessizi (Sümercede hafifçe nefessileştirilir),
 - ii. {c} = damak seslisi (Sümercede sedalı olmak yerine vurgulu),
 - iii. {q} = artdamak sessizi (Sümercede hafifçe nefessileştirilir),
 - iv. {g} = artdamak seslisi (Sümercede sedalı olmak yerine vurgulu).
- 5.0.8.** [k > q & g > c]: Çok genel bir kuraldır. Bununla birlikte, Asya Türk dilleri, diğer dillere kıyasla ünsüzlerin artikülasyon pozisyonunu büyük bir bağlılıkla korumuştur. Türk dillerinin {q}, {g}, {k}, {c}'nin eklem konumlarını hiçbir zaman

değiştirmediğini söyleyebiliriz, aynı kelimedede hem damak hem de artdamak sesi bulunmadıkça tüm kelimelerde bu iki konumdan yalnızca birinin geçerli olması gerekirdi. Eğer Türkçe'de $\{-\text{alig}\}$ olan- $\{\text{elic}\}$ (karaca) kelimesinin Hint-Avrupa $\{* \{el\ gh\}$ (Yunanca: $\epsilon\lambda\alpha\phi\omicron\varsigma, \epsilon\lambda\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma, vb.)$ ile olan ilişkisini Türkçeyi göz önünde bulundurarak kabul edersek nadir açıklamalar mümkün olabilirdi çünkü karacanın etkileyici inceliğini anlatmak için ön (Türkçe "ince" = "thin") ünlülere ihtiyacı vardı.

- 5.0.9.** $[k > t \ \& \ c > d]$: Birkaç çivi yazısı örneğinde Emesal'in bu tür bir dönüştürme eğilimi görünmektedir.
- 5.0.10.** $[g > h]$: En eski g, -altında içi boş bir işaret bulunan çivi yazısıyla tasvir edildiği gibi- h'ye dönüştürülür. Bu çivi yazısı $\{h\}$, iyi bilinen Türkçe $\{\text{ğ}\}$ harfinin karşılığıdır.
- 5.0.11.** $[w > h]$: Çivi yazısında $\{h\}$, daha önceki $\{w\}$ yerine geçebilirdi. Proto-Türkçe $\{* \{low\}$ (temizlemek) ile Sümerce luh kelimesini ($\{* \{loh\}$ olarak telaffuz edilir) karşılaştıran.
- 5.0.12.** Sümer çivi yazısında muhtemelen daha eski bir $\{b\}$ 'den kaynaklanan bir $\{v\}$ ses birimi (Sümerce $\{f\}$ olarak telaffuz ediliyor) vardı. Yani, daha çok $\{huvava\}$ gibi görünen $\{hubaba\}$ veya $\{huwawa\}$ (Sümerce bir canavarın adı) kelimesi bulunur. Akad dilinde, olası bir $\{v\}$ nedeniyle $\{w\}$ ile $\{b\}$ arasında yer değiştiren diğer kelimelerle birlikte $\{waradinu\}$ veya $\{baradinu\}$ (gül) sözcüklerini bulabiliriz.
- 5.0.13.** $[\hat{g} > m]$: Eski Sümerce $\{\hat{g}\}$ (diğer bir deyişle $\{\eta\}$) Emesalda her zaman $\{m\}$ 'ye dönüştürülmüştür. Bu tür bir dönüşüm, Sami ve Hint-Avrupa dilleri de dahil olmak üzere birçok dilde bulunabilmektedir. Zaman zaman Emeğirde de olabiliyordu. Çivi yazısıyla yazılan bir "mu" genellikle bir $\{\hat{g}u\}/\{\hat{g}o\}$ 'dur ($\{\hat{g}u\}/\{\hat{g}o\}$ için "mu" dışında özel bir çivi yazısı harfi yoktur).
- 5.0.14.** $[b > g]$: Sümer çivi yazılı bir $\{g\}$ bulunduğunda, genellikle daha eski bir $\{b\}$ 'den gelmektedir, ancak bazen katipler $\{k\}$ veya $\{q\}$ yerine bir $\{g\}$ yazarlardı. Bu, erkeklerin konuşmalarının "çok kadınsı" görünmesini önlemek için dudaklarını artdamaklılara çeviren "Emesal karşıtı" bir eğilimden kaynaklanmış olabilir.
- 5.0.15.** $[p > \hat{g}]$: Kural 5.0.14 ile aynı nedenden dolayı, bu bir paradoks gibi görüne de, $\{p\}$ yerine $\{q\}$ veya $\{k\}$ 'ye dönüştürülmelidir. Bu paradoksun nedeni, Sümerce $\{q, k, t, p\}$ 'nin de biraz "genizsileştirilmesi" ile açıklanabilir.

- 5.0.16.** Modern Türk dilleri (M.S. 8.–9. yüzyıllardan beri bilindikleri şekliyle), kelime başındakiler hariç Proto-Türkçe ünsüzlerin çoğunu çok iyi korumaktadır (bkz. kural 5.0.8).
- 5.0.17.** Tüm modern Türk dillerinin ilk ünsüzleri, örneğin sesli-sessiz arasındaki ayrımın kaybedilmesiyle düzleştirilmiştir. Bu nedenle, kelime başındaki ünsüzler, {b} (orijinal olarak {p} / {b}) dışında sessiz olarak görünür. {P} ile başlayan Eski Türkçe bir kelime yoktur.
- 5.0.18.** [ğ- > Ø-]: Tüm modern Türk dillerinde kelimelerin başında yer almaktadır. Örneğin, {arqa} (geri) kelimesini en eski *{ğarqa} veya Sümerce *{ğorqo} (murgu olarak yazılır) ile karşılaştırın; *{ğœc} (anne) kelimesinin {œc} olarak, *{ğaaraa} (arasında) kelimesinin {aaraa} olarak; *{ğorta} kelimesinin {orta} olarak bulunması gibi. Son iki örnek Sümerce *{ğoro-b} ile aynı köke sahiptir, murub olarak yazılır (buradaki {-b}, bir {-bi} = “onun” un kalanı olarak kabul edilir).
- 5.0.19.** [ñ- > j-]: Proto-Türkçedeki {ñ}, tüm modern Türkçe kelimelerin başında {j}'ye (ve dolayısıyla bazen {Ø}'ye) dönüştürülmüştür. Orijinal {ñyz} ile günümüzün Çuvaşça {nēr} (yüz) ifadesini karşılaştırın.
- 5.0.20.** [n- > d- | t-]: Eski Türkçede -sırasıyla {neğ} (şey) ve {ne} (ne?) dışında {ené} (Sümerce {neğ} ve {aná} hariç- {n} ile başlayan bir Eski Türkçe kelime yoktur. Bu kelime muhtemelen daha eski bir *{nec}(değil) idi, dolayısıyla ortak Türkçe {tecy} veya Türkçe {değil} idi.
- 5.0.21.** [m- > b-]: Eski Türkçedeki hiçbir kelimenin neden {m-} ile başlamadığını açıklayan bu dönüştürmeye hem Sümercede hem de eski Japoncada rastlanır (Kalgren, 1974/1923).
- 5.0.22.** [š | ç]: Proto-Türk dilinin {š}'si Sümercede de bulunurken, günümüz Türk dillerinin çoğunda {ç} olarak bulunur. Çuvaşçada eşdeğer fonem, esas olarak bir {sh}(yani {š}) 'dir. Bu ses Japoncada basitçe {s} hâline gelmiştir. Japon şarabı “sake”yi Türkçedeki {çağır} veya {çakır} (fermente meyve suyu) ve Akadca {şikar} (bira) sözcüğüyle karşılaştırın.
- 5.0.23.** [-z | -r]: Z-Türk dillerinin son {z} sesi hemen hemen her zaman bir Sümer {r} sesine karşılık gelmektedir. Nadir durumlarda, Türkçe {z} daha eski bir {s}'den (hatta bir {θ}'dan) kökenli olabilir. Proto-Türk dilinde üç tür {r} ve üç tür {l} olmalıdır. Bu nedenle, diller arasında rotik (r ile ilgili sesler) ile yanaksı seslerin bir

karşılığı nadiren gözlemlenir, örnek olarak Türkçe {tir-} (hayat) ile Sümerce {til-} (hayat) karşılaştırın.

5.0.24. [-ş | -l]: Modern z-Türk dillerinin {-ş} ({sh} veya {ş}) sesleri, herhangi bir istisna olmaksızın Sümercede her zaman bir {l}'ye karşılık gelir.

5.0.25. [l- > j-]: Tüm modern Türk dillerinin başlangıcında, {l} (ve {Jb}), damaksı {l}), bazı durumlarda daha sonra kaybolan {j}'ye dönüştürülmüştür.

Mukayese edin,

- i. *{ler}'den {jer} (yer, Baskça {lur}'dur),
- ii. *{lel}'den (rüzgâr) {jel}, Sümercede lil olarak yazılır,
- iii. *{jal-an} (yalan) *{lol} veya *{ljol}'dan (Sümerce lul),
- iv. *{jepre-} (yaşlanmak), Sümer dilinde libir (eski) olarak yazılır,
- v. *{jagız} (kahverengi, “toprağın rengi”), Sümer gecikmesine (toprak parçası) kıyaslayın.

5.0.26. [j- > s-]: Çoğu durumda, eski Sümerce kelimelerin ilk {j}'si, Sümerce çiviyazısında bir {s}'ye karşılık gelmektedir. Örneğin, {sar} (yaz-) kelimesinin Türkçe karşılığı {jaz-} ile gösterildiği gibi *{jar}'dan türemiştir. Bu dönüşüm günümüzde Yakutça gibi Asya'nın modern Kuzey-Doğu dillerinde genelleşmiştir. Yakutçadaki {sette} (yedi) kelimesini genel Türkçe karşılığı olan {jedi} veya {jetti} ile karşılaştırın. Özellikle Çuvaşça'da {j-} her yerde {ş}'ye çevrilmiştir. Türkçe *{joq} (ok) ile Sümerce {şukur} (mızrak) ve Türkçe {xekyş}/{xekyk} (çekiç) gibi {j-} ve {ş}/{x} arasında da bir benzeşme vardır. Örnek olarak Sümerce *{jog} (adze); Türkçe {xo-xuq} (domuz yavrusu) ile Sümerce *{jaw} örnek olarak söylenebilir. (Ayrıca bkz. 5.0.22).

5.0.27. [j , h , w > Ø-]: Proto-Türkçenin {j, h, w}'si ne Sümercede ne de modern Türkçede hiç görülmez. Modern Türkçenin yalnızca {j}'si bazen aslıdır. Çuvaşçada daha eski bir {w} yerine bir {v} bulunmaktadır, yani Çuvaşçada ({var}), Proto-Türkçede ({wer}), yaygın Türkçede ({œz) merkezî, otantik kelimesini karşılaştırın.)) ve Sümerce ({urum}). Eski Farsça ({vohu}), Sanskritçe ({wasu}), Latince ({verum}) ve Proto-Hint-Avrupa ({wer}, {wes})'den yeniden oluşturulmuş olan iyi, otantik kelimesini de karşılaştırın. Yunan WES-ThLO- (εσθλό-). Bu üç fonem ({j, h, w}), eksik olmasına rağmen, sıklıkla diğer bitişik fonemleri etkilemiştir.

5.0.28. [w = hw]: Büyük ihtimalle Sümerce {w}, Amerikan İngilizcesine benzer şekilde {wh} olarak telaffuz ediliyordu (white (beyaz) kelimesinde olduğu gibi).

- 5.0.29.** [š | l]: En eski Sümercedeki {l} (damak {l}'si), M.Ö. 3. binyıldan bir süre sonra {š}'ye dönüştürülmüştür.
- 5.0.30.** [š | n]: Eski Sümerce {ñ}, {š}'ye (nadiren {n}'ye) dönüştürülmüştür. Bu tür bir dönüşüm Çince de (Kalgren, 1974/1923), nispeten yakın bir zamanda (M.S. yüzyıllarda) gerçekleşmiştir.
- 5.0.31.** [t > s , d > z (θ)]: Tüm Sümer lehçelerinde, daha eski bir {t}'den kaynaklanan bir {s} ve daha eski bir {d}'den kaynaklanan bir {z} ({θ} olarak telaffuz edilir.) bulunmaktadır. Bu tür dönüşümlere tüm Türk dillerinde olduğu gibi diğer dil ailelerinde de rastlanmaktadır.
- 5.0.32.** Temel ve İkincil [z | δ]: Çivi yazısıyla {z} olarak aktarılan ne varsa, {θ} olarak telaffuz edilmekteydi. Hiçbir Sümer lehçesinde sedalı ünsüzler yoktu. Modern Türk dillerindeki eşdeğer fonem, M.S. 8.-9. yüzyıllardan Türk boylarının kitlesel olarak İslamlaşmasına kadar {δ} olmuştur. Türkçedeki {δ}'ye kelimelerin başında hiç rastlanmaz ve diğer konumlarda bile esas olarak {j}'ye dönüştürülmüştür. (Sümerce {z}'nin büyük ölçüde daha eski bir {d}'den geldiğini unutmayın.)
- 5.0.33.** Son Ünsüzlerin İzleri: Sümerce kelimelerin son ünsüzleri, arkasından bir ünlü veya ek gelmediği sürece telaffuz edilmemekteydi. Ancak kelime genizden gelen bir ünsüzle sona erdiğinde, bu son ünlüye kadar bir nazallaşma izi bırakabilmektedir (Fransızca ünlülerin nazallaşmasına benzer). Bu nazallaşma bir {-ĝ} gibi görünüyordu. Yüzyıllar boyunca gerçek bir son ünsüz olarak yanlış anlaşılırken, gerçekte nazal ünsüzlerden herhangi biri olabilirdi ({ñ, n, m}).
- 5.0.34.** [“l”]: Sümerce {l} üstdamaksıl olarak telaffuz edildi.
- 5.0.35.** [Ø < r-]: Eski Sümerce kelimelerin hiçbirisi (Proto Türkçe olanlar gibi) {r} ile başlamamaktadır. Bu şekilde karşılaşılan örnekler ise, tasvir edilmeyen (veya ödünç alınan sözcüklerden) önceki bir sesli harf veya ek nedeniyledir.
- 5.0.36.** [h = x]: Sümerce {h} Yunanca {χ} sesine yakın şekilde telaffuz edildi (yani gırtlak sesi yerine oksipital sesi olarak). Orijinal {h}sesi, {-h}'nin neredeyse her zaman daha eski bir {g}'den kaynaklandığı- Sümer çivi yazısında kaybolmuştur (tekrar bkz. 5.0.10).
- 5.0.37.** Proto-dillerin vurgulu birçok ünsüzü daha sonra sesli hâle geldi (ayrıca kural 5.0.6'ya bakın): [g = qq > ĝq] , [c = kk > ñk] , [d = tt > nt] , [b = pp > mp]. “Vurgulu” olanlar genellikle burundan çıkarılan sesler olarak fark edildi.

5.0.38. Çivi yazısında sızıcı ünsüzler (özellikle {s} ve {š}) yanlış aktarılmıştır. Bu yanlışlık genellikle bitişiğindeki bir {h} içerir ve Sümercenin Akadca yoluyla aktarılmasına atfedilir.

5.0.39. Son Ünsüzler: Çivi yazısında, {b} ve {p, k} ile {g, t} ve {d} arasındaki fark, özellikle çivi yazısı işaret adlarının sonunda, yalnızca {g}, {b} ve {d} ile karşılaşılmaktadır. Bu güvenilmezlik, öncekiyle aynı nedenle ilişkilendirilir (bkz. Kural 5.0.38).

Önceki kuralların bir kısmı geçmişte gözlemlenmiştir. Falkenstein (bkz. Ek 2: 1964), Emesalda {e} ve {i}'nin genellikle {u}'ya dönüştürüldüğünü gözlemlemiştir, ancak bu {u}'nun bir {y} veya {œ} olabileceğine dair herhangi bir şüphe duymamıştır. Başka bir deyişle, {e} ve {i} sesleri dudaksılaştırılmış olabilir (bkz. 5.0.4).

Önerilen veya gözlemlenen kuralların birçoğunda hâlihazırda sunulan örnekler dışında, Sümerlerin kökenleri hakkındaki buradaki iddianın açıklığa kavuşturulması ve desteklenmesi için, aşağıda birkaç örnek daha verilmiştir.

6. Bazı Örnekler

Diller arasındaki karşılaştırmayı ve beraberindeki yorumları içeren eklerin ve kelimelerin listesi aşağıda sunulmuştur. Amaç, Sümercenin herhangi bir Türk dilinden çok Çuvaşça ile ilgili bir r-Altay dili (Proto-Bulgarca) olarak sınıflandırılabilmesini gösteren benzerlikler veya farklılıkları ortaya koymaktır. Bu örneklerden bazıları aracılığıyla Sümerce kelimelerin telaffuzuna yeni bir yaklaşım da önerilmiştir:

6.0.1. Sümercede, Proto-Türkçede ve diğer eski dillerde en sık kullanılan ek {or} idi (ünlü uyumuna ve her dilin kendine özgü kurallarına bağlı olarak {o}'ya değişmiştir). Z-Türk dillerinde genellikle şu biçimlere sahiptir: {-uz, -ız, -iz, -yz} (bkz. 5.0.23).

6.0.2. {Kilim} (firavun faresi), {lulim} (antilop), {alim} (manda) gibi eski bir Sümer eki {-lim} (Türkçede {-lan}) olup, vahşi hayvanları ifade etmektedir. Türkçe {ars-lan} (aslan), {qap-lan} (kaplan) ve {ji-lan} (yılan) ile karşılaştırılabilir.

6.0.3. Türkçede bir başka yaygın ek {-ik} olup, küçültme ekleri oluşturur veya fiillerden ürün isimleri türetir, yani {xyryk}, {xyry-}'den, (çürümek), Sümerce'de şu-ru-ug olarak karşımıza çıkmaktadır.

- 6.0.4.** Böyle bir başka durum da {jardim} 'de (yardım) olduğu gibi kanıtlanmış bir şey anlamına gelen Proto-Türkçe {-im} ekidir. Sümercede {urum} veya {örym} (doğru) olarak karşımıza çıkmaktadır ve kökü ortak Türkçe {öz} ile ilişkilidir (bkz. 5.0.23).
- 6.0.5.** Sümerce {kaš₄; lu₂ kaš₄} (koşucu, paça, haberci; koşmak), Türkçe {qax-} (kaçmak) kelimesine karşılık gelmektedir. “lu₂” erkek anlamına gelmektedir, bu nedenle “kaš₄”, “koşucu” yerine “koşma” olarak ifade edilmektedir. {Kas₄ du (çalıştırmak), kas₄ dug₄ (çalıştırmak), kas₄ gun₃ (çalıştırmak), kas₄ kar (çalıştırmak için) ve kas₄ sar (çalıştırmak)} için url₄'te (t.y.), kas₄ ile çevrilen aynı işarettir. Harf çevirisi kas₄, daha doğru bir şekilde Türkçe {qax-}'ye karşılık gelmektedir (bkz. 5.0.22). Ayrıca Sümercede kul (koşmak) {as} olarak telaffuz edilmelidir, buna karşılık gelen kelime Türkçe form {gos-} (koşmak, çabuk olmak)'tur (bkz. 5.0.24).
- 6.0.6.** Ortak Türkçe {boz-} (çözülme, parçalanma), Sümerce {bur} ile karşılaştırıldığında aynı anlama sahiptir (bkz. 5.0.23).
- 6.0.7.** Sümerce {dah} (ekle-) Eski Türkçedeki {tax₁}’nın (ek olarak, üstelik) karşılığıdır.
- 6.0.8.** *{dağıl} olarak telaffuz edilen Sümerce dağal (geniş), Türkçedeki {ceğiş}'e karşılık gelmektedir (bkz. 5.0.29). Sümercede bu kuralın bir istisnası yoktur, ancak Türkçedeki {baş} ile karşılaştırıldığında Çuvaşça {puś} (baş, ön, başlangıç) gibi birkaç kural vardır. Ayrıca bkz. Sümer {palil} (öncü), Baskça {buru} (baş) ve Hint-Avrupaca {pro}, tüm bunlar baş/ileri anlamına gelen ortak bir köke işaret eder.
- 6.0.9.** Çuvaşça {vıś} (aç), Sümerce {u₂-šim; i₃-šim} (bkz. 5.0.27) veya yaygın Türkçe {aç}'a denk gelmektedir.
- 6.0.10.** Türkçe {aad} (isim) ve Sümerce {ad} (ses, ağlama, gürültü).
- 6.0.11.** Türkçe {et} (et), Çuvaşça {üt} ve Sümerce {uzu} (et, vücut, bağırsaklar).
- 6.0.12.** Türkçe {ađıγ} (ay), Sümerce {az}'a karşılık gelir (bkz. 5.0.32).
- 6.0.13.** İşte 5.0.2 ve 5.0.15 kurallarının önemli bir örneği: {bol-} kelimesidir. Sümerce {ğal₂ ; ma-al; ^{ga}gal₂} genel anlamı {olmak, koymak, yerleştirmek, yatırmak} (orada, el altında, mevcut), var olmaktır; Türkçe karşılığı {pol} (var olmak/var olmak)'tır.
- 6.0.14.** Türkçe {köj} (köy), Sümerce {ki} (yer, konum, bölge) ile karşılaştırıldığında, muhtemelen {kej} olarak telaffuz edilmektedir.

- 6.0.15.** Anne kelimesi Türkçede (bariz tabu nedenlerinden ötürü) {anna}'dır. Ancak Çuvaşça, Baskça ve Sümercede hâlâ {ama}'dır.
- 6.0.16.** Sümercede adam/insan için kullanılan ortak kelime lu₂'dir ({ly} olarak telaffuz edilmektedir). Türkçede {jigit} (genç adam) kelimesi *{li-git}'ten gelmektedir ({-git}, {urağut}, {alpağut}'da da bulunan bir saygı ekidir). 5.0.25 kuralının Türkçede bir istisnası yoktur: {l} ile başlayan hiçbir Türkçe kelime yoktur çünkü kelimenin başındaki {l} {j-}'ye çevrilir (bu fonetik değişiklik o kadar eskidir ki bazı durumlarda bile {j-} tamamen kalkmıştır).
- 6.0.17.** Türkçede Tanrı kelimesi {teğri} veya {teğeri}'dir (her iki biçim de tasdik edilmiştir; bkz. Clauson, 1972). Sümercede {diğir; dim₃-me-er; dim₃-me₈-er; dim₃-mi-ir; di-me₂-er} (İlah, Tanrı, Tanrıça)'dır. {-m-}'li şekiller elbette Emesal'den dolaydır. Türkçe {-i}, sıfatları oluşturan bir ektir (Örn. ilahi).
- 6.0.18.** Çivi yazılı Sümercede metal için en genel ve yaygın sözcük {kug}/ku₃'tür (metal, gümüş; parlak, parlak (olmak)), burada {-g} çok zayıf bir şekilde tasdik edilmiştir. {-ğ} ({-g} değil) olabilir veya bir {-b}'den türetilmiş olabilir (bkz. 5.0.14). Her hâlükârda, Türk gümüşü {kymyş/kmış}'dir ({kmış} daha eski kabul edilmelidir, çünkü Türkçe ünlü uyumu {i}>{y} şeklinde değişir, ancak tersi gerçekleşmez, Sümercede bu kelime ya *{kyğ} veya aslen *{kyb}'e karşılık gelmektedir, Sümerce {mul;'ye karşılık gelen eski bir sıfat *{-mil} ile mul₂; mul₄}(yıldız; parlamak, yaymak (ışık)) *{mil}'den {myl} olarak telaffuz edilmektedir (bkz. 5.0.4).
- 6.0.19.** Sümerce tug₂ (tekstil, giysi), ayrıca bkz. tuku₅ (dokumak), Türkçe {toquu-} (dokumak) sözcüğüne karşılık gelmektedir, burada {uu-} fiil oluşturan bir sonek olmalıdır.
- 6.0.20.** Türkçe {deve} (eski tasdikli {tevej}) deve anlamına gelmektedir. Sümercede {dibid} şeklindedir ({e} genellikle {i} olarak temsil edilmektedir; bkz. Ek 2: Falkenstein, 1964), buradaki son {-d} Türkçede kolayca bir {-δ} ve ardından bir -j olabilirdi. (bkz. 5.0.31-32).
- 6.0.21.** URL4'e göre (t.y.) R-Altayca ve z-Altayca arasındaki ses uyumuna bir başka iyi örnek, Çuvaşçada {shul} (“çыл”) olan ve Sümerce {şul}'a (olmak)'a karşılık gelen ortak Türkçe {jaş} (yaş, gençlik, erkeksi, genç adam) kelimesidir. Muhafazakâr bir dil olan Kırım Türkçesinde {jaş} gençlik anlamında o kadar yaygındı ki Kırım Rumcasında ödünç bir kelime hâline geldi ve burada pratikte genç için tek kelime oldu.

6.0.22. Sümerce {šar₂; šar; šar₂-šar₂} (bütünlük, dünya; sayısız (olmak); 3600)'a nazaran Ortak Türkçede {jyz} (yüz), Çuvaşçada {shör} (“çöp”)'tir. Sümerler altmışlı bir numaralandırma sistemi kullandılar (Torra, 2011). Bu, Proto-Türkçe büyük sayı kelimesinin Türkçede “100”, Sümercede 60x60 (=3600) anlamına geldiği anlamına gelir.

Dilbilgisi hakkında, eklerin orijinal olarak müstakil kelimeler olması gerektiği düşünüldüğünde, bildiğimiz Türk dilleri, dilbilgisi eklerinin konumunu değiştiren bir miktar “rasyonalizasyona” maruz kalmıştır, yani birçok Sümerce fiil öneki Türkçede son ekler hâline gelmiştir. Birkaç örnek vermek gerekirse:

6.0.23. Türkçe {-ma}, fiilden türetilen şey anlamına gelir (örneğin, {xatma} = {xat-} eylemiyle yapılan her şey), Sümercede {ba-}'dır (bkz. 5.0.21).

6.0.24. Türkçe {-maz} (asla yapılmaz, yapılamaz) Sümercede {bar-} olarak görünmektedir (bkz. 5.0.21, 5.0.23).

6.0.25. Sümercedeki iyelik eki, *{b₁}’dan gelen {bi}’dir (bkz. 5.0.3), Türkçedeki {bu}’ya (bu) karşılık gelmektedir veya Sümercedeki {-ani}’ye (his/her), Türkçedeki {an-} (he/she şahıs zamirinin temeli)’a karşılık gelmektedir. Kişisel ve kişisel olmayan sınıf arasındaki ayrım Türkçede Sümercede olduğu gibi net bir şekilde gelişmemiştir. Ancak {ani}’nin ({-n-} sözel ön ekinin yanı sıra) Türkçedeki {an-} (he/she) ile aynı olan {ane}’nin -sadece hâl eki örneklerinde- (he/she)’den türediği açıktır. Yalın hâl için, Türkler genellikle {ol} olmak üzere işaretler kullanmıştır (Sümerce ur₅ ile karşılaştırm).

Türkçenin kelime sırası, Sümercede bulunan eski kelime sırasının doğal bir evrimidir. Tek fark, Türkçede niteleyici ismin önüne gelirken, Sümercede asıl ismin önce gelmesi gerekir. Bununla birlikte, Sümercede bile, Türkçede her zaman yapıldığı gibi, ana ismin önünde bir tamlama ekinin olması o kadar nadir değildir.

7. Sonuç

Şimdiye kadar sunulan örnekler, Sümercenin Bulgarca/Çuvaşçayla olan bağlantısının gerçekten diğerlerinden daha yakın olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Sümerceyi bir r-Altay (Proto-Bulgar) dili olarak güvenle sınıflandırabiliriz. En temel sözcük dağarcığı olan “insan”, “Tanrı”, “rüzgâr”, “yazmak”, “yazılı semboller”, metaller, kültürel açıdan önemli hayvanlar ve genel olarak kültürel açıdan önemli sözcükler ortaktır. Bununla birlikte, bu sınıflandırma, daha önce

tartışıldığı gibi sadece kelime dağarcığına dayalı değildir. Fonoloji, dilbilgisi ve sözdizimi, hepsi aynı yöne işaret etmektedir.

Aslında, Proto-Bulgarcanın Proto-Türkçeden ayrılmasının M.Ö. 1000'den çok daha önce gerçekleşmiş olması gerektiği düşünülmelidir (URL1, t.y.), çünkü Sümerce, Okuryazarlık Dönemi'nden (M.Ö. 3100) beri iyi formülleştirilmiştir. Çuvaşça, Türkçeye yalnızca ılımlı bir yakınlık gösterir. Bu nedenle, önerilen dil ailesi, bilinen en eski üyesi Sümerce ve Sümercenin çağdaş devamı Çuvaşça (muhtemelen Bask dili) olan bir r-Altay dili olarak Bulgarcadır.

Bu makale, Sümercenin bir r-Altay dili olduğuna dair tüm kanıtları vermeyi amaçlamaz. Daha önce sunulan kuralları (5.0.1-39) kullanan ayrıntılı bir çalışma, Türkçe/Bulgarca ve diğer Altay dilleriyle ilgili binlerce Sümer dil ögesini ortaya çıkaracaktır. Bu çalışma şimdiye kadar çeşitli nedenlerle tıkanmış olan durağan araştırmalara yeni bir yön göstermeyi amaçlamaktadır. Görünen o ki, buradaki iddialar sonucunda görüşler kabul ya da ispat edilse de edilmese de bu yine de dil araştırmaları için bir kazanç olacaktır.

Kaynakça

Amanjolov, A. S. (2003). *History of Ancient Türkic Script*. Almaty: s.307.

Bengtson, J. (1997). The riddle of Sumerian: A Dene-Caucasic language? *Mother Tongue*, 3, 63-74.

Bomhard, A. R., & Hopper P. J. (1984). Toward Proto-Nostratic: a new approach to the comparison of Proto-Indo-European and Proto-Afroasiatic. *Current Issues in Linguistic Theory*, 27.

Braun, J. (2004). *Sumerian and Tibeto-Burman, Additional Studies*. Warszawa:

Wydawnictwo Agade. ISBN 83-87111-32-5.

Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.

Driver, G. R. (1948/1976). *Semitic Writing*. (Rev. ed., by Hopkins S. A.). Oxford: Oxford University Press.

Farmer, S. Sproat, R., & Witzel, M. (2004). *The Collapse of the Indus-Script Thesis: The*

Myth of a Literate Harappan Civilization. *Electronic Journal of Vedic Studies*, 11(2). 19-57.

Foxvog, D. (2012). Introduction to Sumerian Grammar. [Online] Available:

<http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf> (July 10, 2013).

Jagersma, A. H. (2010). A descriptive grammar of Sumerian. [Online] Available:

<https://openaccess.leidenuniv.nl/handle1887/16107> (July 10, 2013).

Kalgren, B. (1974/1923). *Analytic Dictionary of Chinese and Sino-Japanese*. (Paris: Librairie Orientaliste Paule Geuthner). New York: Dover Edition.

Kenanidis, I. (1992). *Ετεόκρητες μεγαλήτορες* (Great-hearted Eteocretans: in Greek). Athens, Greece: National Library of Greece.

Parpola, S. (2007). Sumerian: Uralic Language. 53e Rencontre Assyriologique Internationale. Moscow (July 23, 2007).

Torra, V. (2011). *From the abacus to the digital revolution: Algorithms and Informatics*. El mundo es matemático. (for the Greek language, Athens: 4π, ISBN 978-960-488-773-6). Barcelona: RBA Coleccionables S.A.

URL1, (n.d.). Darkstar. [Online] Available:

<http://indo-european-migrations.scienceontheweb.net> > Turkic (July 10, 2013).

URL2, (1911). *Encyclopedia Britannica*. [Online] Available:

http://55.1911encyclopedia.org/S/SU/SUMER_AND_SUMERIAN.htm (May 1, 2013).

URL3, (n.d.). The Genographic Project of the National Geographic Society (/Magazine). [Online] Available: <https://genographic.nationalgeographic.com/news/> (July 5, 2013).

URL4, (n.d.). The Pennsylvania Sumerian Dictionary, University of Pennsylvania. [Online]

Available: <http://psd.museum.upenn.edu/epsd>. (July 5, 2013). URL5, (n.d.). Wikipedia, the free encyclopedia. [Online] Available:

http://en.wikipedia.org/wiki/Chuvash_language (July 10, 2013).

URL6, (n.d.). Wikipedia, the free encyclopedia. [Online] Available:

http://en.wikipedia.org/wiki/Oghur_languages (July 10, 2013).

URL7, (n.d.). Wikipedia, the free encyclopedia. [Online] Available:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Sumer> (July 10, 2013).

URL8, (n.d.). Wikipedia, the free encyclopedia. [Online] Available:

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Sümerce> (July 10, 2013).

Ekler

Ek 1. Çözülmemiş Yazı Sistemleri

Gimbutas, M. (1982). *The Goddesses and Gods of the old Europe*. (2nd ed.). Oakland, CA: University of California Press.

Griffen, T. D. (2007). *Deciphering the Vinca Script*. [Online] Available: <http://www.fanad.net> (July 30, 2013).

Hourmouziadis, G. H. (2006). *Ανασκαφής Εγκόλπιον* (Excavation Handbook: in Greek). Athens, Greece.

Hourmouziadis, G. H. (2002). *Δισπηλιό, 7500 χρόνια μετά* (Dispilio, 7500 years after: in Greek). Thessaloniki, Greece.

Li, X. Harbottle, G. Zhang, J. Wang, C. (2003). The earliest writing? Sign use in the seventh millennium BC at Jiahu, Henan Province, China. *Antiquity*, 77(295). 31–44.

Makkay, J. (1971). A chalcolithic stamp seal from Karanovo, Bulgaria. *Kadmos*, 10.

<http://dx.doi.org/10.1515/kadm.1971.10.1.1>

Moran, H., & Kelley, D. (1969). *The alphabet and the ancient calendar signs* (2nd ed.). Palo Alto, CA: Daily Press.

Qiú, X. (2000). *Chinese Writing*. English translation by Gilbert L., M. & J. Norman. Early China Special Monograph Series No. 4. Berkeley: The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies. Berkeley, CA: University of California, Berkeley. ISBN 978-1-55729-071-7.

Winn, M. M. (1986). *The signs of the Vinca culture, an internal analysis, their role, chronology and independence from Mesopotamia*. Ann Arbor, MI: University of Michigan.

19731986.

Ek 2. Sümerler Hakkında Açıklamalar

Behrens, H. S. H. (1983). *Glossar Zu Den Altsumerischen Bau-Und Weithinschriften*.

Freiburger altorientalische Studien, Band 6. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH.

Deimel, A., & Gossman, P. (1947). *Sumerisches Lexikon*. Rome.

Deimel, A. (1922). *Liste Der Archaischen Keilschriftzeichen*. Leipzig.

Falkenstein, A. (1964). *Das Sumerische*. Handbuch Der Orientalistik. Leiden: E. J. Brill.

Falkenstein, A. (1936). *Archaische Texte Aus Uruk = Ausgrabungen Der Deutschen for-schungsgemeinschaft in Uruk-Warka*. Vol. II. Berlin.

Kramer, S. N. (1963). *The Sumerians*. Chicago: University of Chicago.

Michalowski, P. (2013). *The Life and Death of the Sumerian Language in Comparative Perspective*. [Online] Available: <http://www-personal.umich.edu/~piotrm/DIGLOS~1.htm> (July 30, 2013).

Moorey, P. R. S. (1979). *The origins of Civilization*. Oxford: Oxford University Press.

Parrot, A. (1970). *Sumer*. (3rd Rev. ed.). *Universum Der Kunst*. Munchen: C.H. Beck.

Pettinato, G. (1971). *Das Altorientalische Menschenbild und die sumerischen und akkadischen schopfungsmythen*. Heidelberg: Carl Winter-Universitätsverlag.

Rosengarten, Y. (1960). *La concept sumerien de consommation dans la vie economique et religieuse*. Paris: E. De Boccard.

Sollberger, E. (1966). *The business and administrative correspondence under the kings of Ur*.

In Texts from cuneiform sources. 1. New York: Locust Valley, J.J. Augustin publisher.

URL9, (n.d.). *Encyclopedia Britannica Online: Sumerian language*. [Online] Available: www.britannica.com (July 15, 2013).

URL10, (n.d.). *Mediahex Encyclopedia*. [Online] Available:

http://www.mediahex.com/Sumerian_Language (July 20, 2013).

URL11, (n.d.). Wikipedia, the free encyclopedia. [Online] Available:

http://en.wikipedia.org/wiki/Sumerian_language (July 20, 2013).

Ek 3. Transliterasyon Üzerine Not

Türk dilleri için Clauson (1972) tarafından kullanılan ortak Türk alfabesini kullanmadık çünkü bu alfabe biraz yanlış ve özel olarak Türkçeyi değil genel olarak Türk dillerini tartıştığımızı hatırlatmak istiyoruz. Mümkün olduğunca aksanlardan da kaçınmak istiyoruz. Eski Türk dilleri için doğrulaması kolay olmayan sesli harf uzunluğunu genellikle göz ardı ederiz; gerektiğinde ünlüyü çoğaltarak sesli harf uzunluğunu gösteririz. Bunlara ek olarak:

- {x} burada Türkçedeki {ç}’ ye karşılık gelir,
- {q}, {g}, {k}, ve {c} için lütfen 5.0.7’ye bakın,
- {j} resmî Türkçede {y}’ye karşılık gelir,
- {y} burada Türkçedeki {ü}’ye karşılık gelir,
- {œ} resmî Türkçede {ö}’ye karşılık gelir.

Kolaylık sağlamak için, uluslararası fonetik alfabenin karşılığı olan ve benzer işaretler yerine Yunanca {δ}, {γ}, {θ} harflerini ve bazen damaksız yanaksız ünsüz için Kiril alfabesindeki {Л} harflerini kullandık.